

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 388

**Teoria rachunkowości,
sprawozdawczość i analiza finansowa**

Redaktor naukowy
Bartłomiej Nita

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redaktor Wydawnictwa: Dorota Pitulec
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Hanna Jurek
Łamanie: Adam Dębski
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.p

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-505-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	11
------------	----

Część 1. Teoria i wyzwania rachunkowości

Ewa Wiktoria Babuška: Badania naukowe w rachunkowości	15
Halina Buk: Typologia i wycena przychodów z tytułu niestandardowych relacji z klientami	23
Małgorzata Cieciora: Behawioralne aspekty rachunkowości we współczesnej gospodarce – zarys problemu	32
Beata Dratwińska-Kania: Teoretyczne problemy sprawozdawania o ryzyku	41
Dawid Garstecki: Czy rachunkowość społecznej odpowiedzialności zasługuje na miano paradygmatu?.....	49
Waldemar Gos: Nauka rachunkowości – głos w dyskusji.....	57
Wojciech Hasik: Koncepcyjne i społeczne determinanty sądów etycznych w rachunkowości w Polsce	68
Marcin Jędrzejczyk: Wyzwania współczesnej rachunkowości w zakresie translacji wartości ekonomicznych.....	77
Krzysztof Jonas, Katarzyna Świetła: E-usługi w rachunkowości na przykładzie internetowych biur rachunkowych	87
Katarzyna Klimczak, Anna Wachowicz: Studium przypadku jako metoda badawcza w nauce rachunkowości – analiza metodologiczna przykładowych zastosowań	95
Joanna Koczar: Ewolucja polityki rachunkowości w praktyce gospodarczej Federacji Rosyjskiej.....	107
Alina Kozarkiewicz: Kreatywność: nowe wyzwanie badawcze dla współczesnej rachunkowości	115
Mirosława Kwiecień: Dylematy współczesnej rachunkowości.....	123
Tomasz Lewandowski: Mniej więcej dobrze czy dokładnie źle – przydatność informacji w systemie rachunkowości	137
Wojciech A. Nowak: Ku standaryzacji rachunkowości sektora publicznego w Unii Europejskiej	148
Marcin Osikowicz: Rachunkowość jednostek mikro według ustawy o rachunkowości	159
Piotr Szczypa: Nauczanie rachunkowości – współczesne uwarunkowania i dylematy	167
Anna Szychta: Pozytywna teoria rachunkowości jako koncepcja głównego nurtu badawczego	176

Joanna Zuchewicz: Współczesne determinanty rozwoju rachunkowości	189
---	-----

Część 2. Sprawozdawczość

Dorota Adamek-Hyska: Funkcja sprawozdawcza rachunkowości jednostki samorządu terytorialnego	201
Anna Balicka: Wskaźniki środowiskowe w zewnętrznej sprawozdawczości środowiskowej	212
Katarzyna Bareja: Aktywa niematerialne a priorytet w sprawozdawczości finansowej.....	221
Kinga Bauer: Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej w postępowaniu upadłościowym.....	229
Stanisław Hońko: Nadmiar informacji w sprawozdaniu finansowym – możliwe kierunki reform.....	238
Angelika Kaczmarczyk: Sprawozdawczość finansowa jednostek mikro w aspekcie zasady wiernego i rzetelnego obrazu.....	246
Mariusz Karwowski: Model biznesu jako nowe wyzwanie sprawozdawczości zewnętrznej.....	255
Katarzyna Kostyk-Siekierska: Polityka rachunkowości, wartości szacunkowe oraz błędy z lat ubiegłych w świetle proponowanych i wprowadzonych zmian w KSR nr 7.....	263
Grzegorz Lew: Propozycja rozszerzenia zakresu opinii i raportu z badania sprawozdania finansowego.....	276
Bartłomiej Nita: Sprawozdawczość segmentowa jako przejaw konwergencji rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej.....	285
Józef Pfaff: Sprawozdawczość z badania ustawowego jednostek zainteresowania publicznego – ocena proponowanych kierunków zmian	295
Katarzyna Piotrowska: Proces innowacyjny w aspekcie aktywów kompetencyjnych.....	304
Lucyna Poniatowska: Zmiany w sprawozdawczości finansowej w regulacjach ustawy o rachunkowości	314
Piotr Prewysz-Kwinto, Grażyna Voss: Segmenty operacyjne w sprawozdaniach finansowych spółek giełdowych – porównywalność czy różnorodność informacji	322
Paweł Rumniak: Consolidated reporting – beyond financial statements.....	331
Agnieszka Tłaczala: Prezentacja oraz ujawnianie informacji finansowych – zmiany w MSSF	349

Część 3. Analiza finansowa

Małgorzata Cygańska: Wykorzystanie analizy finansowej do oceny rentowności szpitali – wybrane problemy	363
Beata Iwasieczko: Analiza finansowa w organizacji inteligentnej.....	373
Magdalena Kowalczyk: Kierunki rozwoju analizy finansowej i strategicznej w jednostkach samorządu terytorialnego.....	381
Piotr Oleksyk: Wykorzystanie narzędzi analizy finansowej w planowaniu finansowym jednostek samorządu terytorialnego	389

Summaries

Part 1. Theory and accounting challenges

Ewa Wiktoria Babuška: Research in financial accounting	15
Halina Buk: Typology and revenue valuation from nonconventional transactions with customers	23
Małgorzata Ciecziura: Behavioral aspects of accounting in today's economy – an outline of the problem	32
Beata Dratwińska-Kania: Theoretical problem of a report on risk.....	41
Dawid Garstecki: Can social responsible accounting be called a paradigm?	49
Waldemar Gos: Accounting science – a say in the discussion	57
Wojciech Hasik: Conceptual and social determinants of ethical judgment in accounting – Polish perspective	68
Marcin Jędrzejczyk: Contemporary accounting challenges in the field of economic value translation	77
Krzysztof Jonas, Katarzyna Świetła: E-services in accounting	87
Katarzyna Klimczak, Anna Wachowicz: Case study as a research method in accounting – methodological analysis of selected applications	95
Joanna Koczar: Evolution of accounting policy in the economic practice of the Russian Federation.....	107
Alina Kozarkiewicz: Creativity: new challenge for research in contemporary accounting.....	115
Mirosława Kwiecień: Dilemmas of contemporary accounting	123
Tomasz Lewandowski: About well or exactly wrong – usefulness (suitability) of information in accounting system	137
Wojciech A. Nowak: Public sector accounting in the European Union: towards standardization.....	148
Narcin Osikowicz: Accounting of micro units based on the Accounting Act	159

Piotr Szczypa: Accounting teaching and contemporary conditions and dilemmas.....	167
Anna Szycha: Positive accounting theory as the main stream accounting research concept	176
Joanna Zuchewicz: Contemporary determinants in the development of accounting	189

Part 2. Reporting

Dorota Adamek_Hyska: Reporting function of accounting in a territorial self-government unit.....	201
Anna Balicka: Environmental indicators of external environmental reporting	212
Katarzyna Bareja: Intangible assets and the priority in financial statements	221
Kinga Bauer: Financial reporting trends in insolvency proceedings	229
Stanisław Hońko: Excess of information in the financial statements – possible directions for reform.....	238
Angelika Kaczmarczyk: Micro units reporting in the context of true and fair view.....	246
Mariusz Karwowski: Business model as a new challenge of external reporting	255
Katarzyna Kostyk-Siekierska: Accounting policies, estimates and errors from previous years in the light of the proposed and introduced changes in the National Accounting Standard No. 7.....	263
Grzegorz Lew: Proposal for extending the scope of opinion and report on the financial statements	276
Bartłomiej Nita: Segment reporting as the manifestation of the convergence of financial accounting and management accounting	285
Józef Pfaff: Reporting in the statutory audits of public interest entities – assessment of the proposed changes.....	295
Katarzyna Piotrowska: Innovation process in the aspect of competence assets.....	304
Lucyna Poniatowska: Changes in financial reporting in the regulations of the Accounting Act.....	314
Piotr Prewysz-Kwinto, Grażyna Voss: Operating segments in the financial statements of public companies – comparability or diversity of information	322
Paweł Rumniak: Skonsolidowane raportowanie – wychodząc poza raportowanie finansowe	331
Agnieszka Tłaczała: Presentation and disclosure of financial information – changes in IFRS.....	349

Part 3. Financial analysis

Małgorzata Cygańska: The usage of financial analysis to evaluate the hospitals financial performance – selected problems	363
Beata Iwasieczko: Financial analysis in intelligent organization.....	373
Magdalena Kowalczyk: Trends in development of financial and strategic analysis in local government units	381
Piotr Oleksyk: Adoption of financial analysis tools in financial planning of local government units	389

Małgorzata Cieciora

Uniwersytet Szczeciński

e-mail: m.cieciora@wp.pl

**BEHAVIORALNE ASPEKTY RACHUNKOWOŚCI
WE WSPÓŁCZESNEJ GOSPODARCE –
ZARYS PROBLEMU**

**BEHAVIORAL ASPECTS OF ACCOUNTING
IN TODAY'S ECONOMY – AN OUTLINE
OF THE PROBLEM**

DOI: 10.15611/pn.2015.388.03

Streszczenie: Obecnie coraz trudniej jest prowadzić działalność naukową wyłącznie w ramach jednej dziedziny. Stąd też punktem wyjścia dla prowadzonych rozważań stało się obserwowane w ostatnich czasach wzajemne przenikanie się poszczególnych dziedzin nauki, zwłaszcza w obszarze nauk społecznych. Szczegółowym przedmiotem zainteresowania niniejszego artykułu jest uwzględnianie w rachunkowości aspektów behawioralnych, związanych z zachowaniem ludzi zaangażowanych w ten system. Za główny cel przyjęto zatem przedstawienie tła i głównych wątków rachunkowości behawioralnej, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień związanych z procesem przetwarzania informacji ekonomicznej. W artykule posłużono się w głównej mierze krytyczną analizą literatury oraz metodą dedukcji.

Słowa kluczowe: rachunkowość, behawioryzm, człowiek.

Summary: It is obvious, that now it is becoming increasingly difficult to conduct scientific activities only in one field. Hence, the starting point for this research has become the interpenetration of various fields of science, especially in the social science, which has been seen in recent times. The specific concern of this article is to take into consideration the behavioral aspects of accounting, related to the behavior of the people involved in this system. The main objective is therefore to change the background and the main themes of behavioral accounting, with particular emphasis on issues related to the process of economic information processing. The article mainly uses critical analysis of literature and deduction.

Keywords: accounting, behaviorism, human.

1. Wstęp

Współczesne pole badawcze charakteryzuje się wysoką interdyscyplinarnością oraz konwergencją poszczególnych dyscyplin naukowych [Wach 2010]. Przykładem takiej konwergencji jest chociażby rozwój ekonomii behawioralnej czy finansów behawioralnych¹. U podstaw obu tych dziedzin nauki leży badanie wpływu indywidualnych i społecznych zachowań poznawczych i emocjonalnych na racjonalność podejmowanych decyzji. Zmiany, jakie obecnie zachodzą w dziedzinie nauk społecznych (szczególnie w psychologii i socjologii) i w dziedzinie nauk ekonomicznych, nie pozostają również bez wpływu na rachunkowość będącą generatorem użytecznej informacji ekonomicznej.

Celem artykułu jest przedstawienie tła i głównych wątków behawioryzmu w rachunkowości. Autorka konfrontuje aspekty psychologiczne i socjologiczne z systemem obligatoryjnej rachunkowości finansowej. Dlatego też główną ideą prowadzonych rozważań jest analiza wpływu szeroko rozumianego „czynnika ludzkiego” na kształt głównego „produktu” systemu rachunkowości finansowej, jakim jest informacja ekonomiczna docelowo sfinalizowana w postaci sprawozdania finansowego.

2. Człowiek w kształtowaniu rzeczywistości gospodarczej w kontekście dylematu „rozum vs emocje”

Rozpoczynając rozważania na postawiony w tytule artykułu temat, należy odnieść się do założeń stosunkowo młodej ekonomii behawioralnej. W ekonomii behawioralnej podważono bowiem neoklasyczną koncepcję racjonalności człowieka [Solek 2010] i przeciwstawiono jej koncepcję racjonalności ograniczonej, według której na podejmowane decyzje, wydawane osądy czy dokonywane wybory mogą mieć wpływ różnego rodzaju stany emocjonalne². Tym samym nastąpił powrót do korzystania przez ekonomię z dorobku psychologii, która w jednej z najmłodszych swoich odsłon odwołuje się do nurtu zwanego behawioryzmem³. Bardzo znaczącym wyda-

¹ Szerzej na temat przykładów interdyscyplinarności naukowej pisze np. N. Artienwicz [2013].

² Ekonomia neoklasyczna utożsamiała człowieka z *homo oeconomicus*, charakteryzującym się pełną racjonalnością, działającym na podstawie pełnej i doskonałej informacji, mającym nieograniczone możliwości przetwarzania informacji i działającym w celu zaspokojenia wyłącznie wąsko pojętego własnego interesu. Zatem człowiek jako istota działająca racjonalnie dąży zawsze do maksymalizacji osiągniętych zysków i dokonywania wyborów ze względu na wartość ekonomiczną rezultatów tych wyborów [Artienwicz 2013]. K. Wach [2010] pisze: „Racjonalność – w naukach ekonomicznych – to pojęcie normatywne zakładające logiczną i racjonalną naturę decydentów, które przyjmuje, że ich decyzje najlepiej służą interesom jednostki bądź ogółu. Natomiast ograniczona racjonalność – w naukach ekonomicznych – uwzględnia, że decydenci są ograniczeni przez swe wartości i nieświadome odruchy, umiejętności i zwyczaje. Innymi słowy, mimo iż decydenci starają się być racjonalni, owa racjonalność ma wyraźne granice”.

³ Behawioryzm jest to nurt w psychologii, który bada zachowania człowieka i ich zależność od środowiska fizycznego i społecznego [Przytuła 2008]. Przyjęto założenie, że w badaniach należy się

rzeniem dla uznania zmiany paradygmatu w naukach ekonomicznych było przyznanie w 2002 r. Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii Danielowi Kahnemanowi, amerykańskiemu profesorowi psychologii⁴. Niewątpliwym jest zatem fakt, że dziedzina nauk ekonomicznych we współczesnej gospodarce coraz częściej i więcej czerpie z dziedziny nauk społecznych. Należy zgodzić się ze stwierdzeniem N. Artienwicz, iż „w dziedzinie nauk ekonomicznych potrzeba włączenia zagadnień psychologicznych wynika stąd, że wszystkie decyzje na wszystkich szczeblach hierarchii są podejmowane przez pojedyncze osoby. Psychologia wywiera więc decydujący wpływ na ekonomię, finanse, controlling i rachunkowość” [Artienwicz 2013]. Trzeba równocześnie zauważyć, że człowiek ze swymi decyzjami nie pozostaje w oderwaniu od otoczenia. W każdej zbiorowości ludzkiej funkcjonują pewne wartości, które najczęściej budują system normujący postępowanie. Z kolei każdy człowiek należący do danej zbiorowości jest wyposażony we własny system wartości i norm etycznych. Jest to nierozdzielnie połączone z emocjami poszczególnych osób [Zygan 2013]. Jeśli dochodzi do sytuacji, w której fundamentalne zasady poszczególnych osób są łamane, towarzyszy temu najczęściej wysoki poziom emocji. Problem zaczyna się w momencie, w którym osobiste normy danego człowieka pozostają w sprzeczności z normami danej zbiorowości. Dlatego też w naukach ekonomicznych, szczególnie w rachunkowości, trzeba uwzględniać człowieka z jego osobistą etyką, racjonalnością, emocjami, punktem widzenia itp. Problem pogłębia fakt, iż współczesnemu otoczeniu można przypisać takie określenia, jak: burzliwość, zmienność, turbulentność, wzrastająca rola czasu, ogromna dynamika zjawisk gospodarczych itp. Nie pozostaje to bez wpływu na człowieka i społeczeństwo. Polski socjolog Piotr Sztompka, charakteryzując otoczenie współczesnego społeczeństwa (i jednocześnie człowieka), określił dziesięć dylematów XXI wieku [Sztompka 2003], nazywając je jednocześnie ambiwalencjami⁵:

1. Indywidualizm czy wspólnota?
2. Globalizacja czy tożsamość lokalna?
3. Interesy czy wartości?

posługiwać mierzalnymi, jasno zdefiniowanymi eksperymentami, w których poddaje się badanych różnego rodzaju bodźcom i analizuje się ich reakcje. Dla behawiorystów najistotniejsze są zjawiska, które da się zaobserwować. Przedmiotem badań psychologicznych może być zatem dostrzegalne zachowanie się ludzi, a nie uzyskiwane na drodze introspekcji wewnętrzne motywy ich działania.

⁴ Daniel Kahneman – amerykański psycholog, zajmujący się ekonomią i prawem, jak również zagadnieniami z pogranicza tych dziedzin. Za zastosowanie narzędzi z psychologii w badaniach ekonomicznych, ze szczególnym uwzględnieniem teorii perspektywy, otrzymał w 2002 r. Nagrodę Nobla.

⁵ Ambiwalencja jest to jednoczesne przeżywanie przeciwstawnych uczuć i pragnień w stosunku do tych samych osób, przedmiotów lub sytuacji [Słownik Języka Polskiego PWN]. Definiując ambiwalencję, sygnalizuje się, że jej patologiczna forma występuje w przeżyciach osób chorych na schizofrenię. Można się zatem domyślać, że użycie takiego właśnie określenia w stosunku do socjologicznych dylematów XXI wieku ma obrazować i podkreślać złożoność sytuacji, w których funkcjonuje współczesny człowiek, jak również złożoność wyborów, których musi dokonywać. Autor podkreśla, że efektem takiego stanu rzeczy są napięcia, antagonizmy, konflikty, co generalnie rzecz biorąc ma wpływ na racjonalność podejmowanych decyzji [Sztompka 2003].

4. Społeczeństwo masowe czy jakość życia?
5. Kult nowości czy afirmacja tradycji?
6. Dorywcze zajęcia czy życiowa kariera?
7. Konsumpcja czy samorealizacja?
8. Kontraktowa intymność czy trwała rodzina?
9. Demokracja w rękach wybranych czy dyskurs publiczny?
10. Informacja czy mądrość?

W związku z powyższym obecnie mówi się o kryzysie wartości moralnych, kryzysie tożsamości człowieka i społeczeństwie konsumpcyjnym [Adamczyk 2012]. Ze względu na to, że rachunkowość (jako system informacji ekonomicznej) powinna być wiarygodna i rzetelna, dylemat „rozum vs emocje” może mieć fundamentalne znaczenie. Okazuje się bowiem, że w procesie podejmowania decyzji trzeba odrzucić założenie *homo oeconomicus*, ponieważ człowiek nie jest w stanie być w pełni racjonalny. W kontekście racjonalności można raczej mówić o racjonalności emocji [Wach 2010]. Nie ulega więc wątpliwości, że przed różnymi dziedzinami nauki zostaje postawione zadanie uwzględniania w badaniach wpływu kognytywności oraz emocjonalności człowieka na jego ekonomiczne zachowanie i decyzje [Wach 2010].

3. Aspekty rachunkowości behawioralnej we współczesnej gospodarce

Za Heraklitem z Efezu można dziś powtórzyć: „nie ma nic bardziej stałego niż zmiana, nie ma nic bardziej pewnego niż niepewność” Wydaje się, że przytoczone stwierdzenie szczególnie trafnie odzwierciedla współczesną rzeczywistość gospodarczą. Trzeba to wyraźnie wyartykułować, ponieważ rachunkowość jako system informacji ekonomicznej musi się w tej rzeczywistości odnaleźć⁶. A. Karmańska [2009] stwierdza: „Rachunkowość jako system interpretacji, pomiaru oraz opisu skutków transakcji gospodarczych podlega w tych warunkach⁷ ciągłemu procesowi dostosowawczemu. Dzieje się tak dlatego, że będąc – z jednej strony – źródłem informacji finansowych do zarządzania działalnością gospodarczą, stanowi – z drugiej strony – system komunikowania się kierownictwa przedsiębiorstwa z różnymi grupami interesariuszy”. B. Micherda [2009] z kolei zwraca uwagę na to, że współczesną rachunkowość należy nazywać systemem kwantyfikacji życia w wartości. Dlatego też jednym z podstawowych dylematów współczesnej rachunkowości, która, jak podkreślano, w swej istocie posługuje się pomiarem, jest wiarygodne, wierne i rzetelne odwzorowanie rzeczywistości gospodarczej podmiotu. Zasadnicze znaczenie w tym kontekście mają dwie kwestie: przyjęcie odpowiednich parametrów wyceny bilansowej (wykazywanie danych ilościowych) oraz określenie zakresu raportowania (wykazywanie danych jakościowych) [Gos 2011]. Zapewnienie informa-

⁶ Na temat wyzwań współczesnej rachunkowości w dobie gospodarki opartej na wiedzy pisze szerzej H. Czaja-Cieszyńska [2014].

⁷ Chodzi o zjawisko globalizacji.

cji wygenerowanej przez rachunkowość odpowiednich atrybutów decyduje o tym, czy informacja jest (i na ile) użyteczna⁸. Odbiorcy informacji generowanych przez rachunkowość chcą bowiem wykorzystać ją do podejmowania różnego rodzaju decyzji⁹.

W kontekście prowadzonych rozważań należy zauważyć i podkreślić, że w teorii rachunkowości wiele mówi się o jej naczelnych zasadach, paradygmatach, normach, funkcjach, technikach itd. W stosunkowo niewielkim stopniu jednak opisuje się i analizuje związek naczelnej funkcji rachunkowości (generowanie użytecznej informacji ekonomicznej) z czynnikiem ludzkim. A przecież, ponad wszelką wątpliwość, to człowiek odwzorowuje za pomocą liczb obraz jednostki gospodarczej. Jak zauważa N. Artienwicz, człowiek w systemie rachunkowości występuje w dwójakim charakterze [2011]. Z jednej strony stanowi on przedmiot zainteresowania tego systemu (wycena kapitału ludzkiego). Z drugiej strony stanowi bardzo ważne ogniwo systemu przetwarzania danych i generowania informacji, mając jednocześnie świadomość, że wygenerowane informacje trafiają do szerokiego grona odbiorców i będą stanowić składową podejmowanych decyzji. Tak więc w rachunkowości ma się do czynienia z działaniami podejmowanymi przez człowieka, którego natura jest często nieprzewidywalna, a skutki podjętych działań i decyzji nie zawsze można nazwać racjonalnymi.

Na gruncie przedstawionych wyżej dylematów i potrzeb zrodziła się koncepcja rachunkowości behawioralnej¹⁰. Przedmiotem jej badań są te zagadnienia, które dotyczą zachowania ludzi zaangażowanych w system rachunkowości. Przy tym (co podkreślano w drugim punkcie niniejszego opracowania) przyjmuje się założenie, że ekonomiczna racjonalność człowieka jest ograniczona. Jak pisze N. Artienwicz [2013], powołując się na badania J.G. Birnberg i J.F. Shields, w obszarze zainteresowań rachunkowości behawioralnej leży pięć głównych szkół:

1. Kontrola kierownicza.
2. Przetwarzanie informacji w rachunkowości finansowej.
3. Projektowanie systemu informacyjnego rachunkowości.

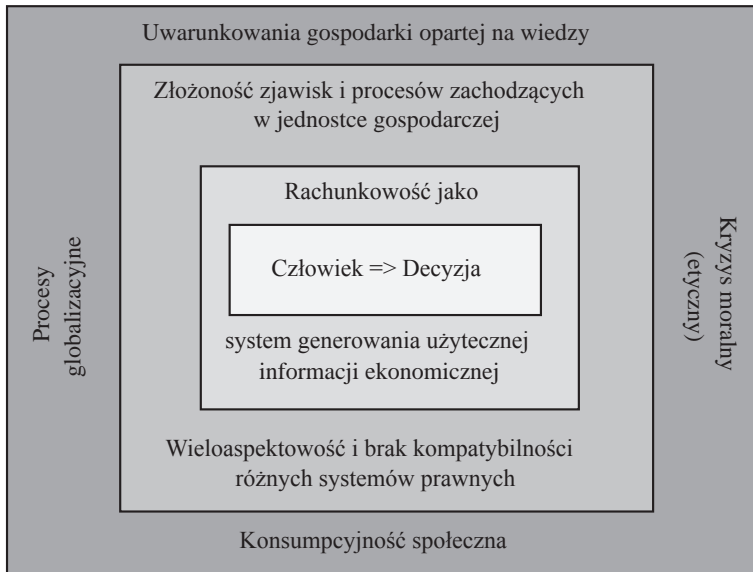
⁸ Istotę użytecznej informacji finansowej stanowią dwie fundamentalne cechy jakościowe – przydatność i wierne przedstawienie rzeczywistości. Informacja jest przydatna, jeżeli jej przekazanie znacząco wpływa na decyzje podejmowane przez użytkowników. Znaczący wpływ przejawia się w wykorzystaniu informacji do opracowywania prognoz i/lub potwierdzania zmiany danych wykorzystywanych do uprzednio opracowanych prognoz. Wierne ukazanie rzeczywistości oznacza natomiast, że informacje zawarte w sprawozdawczości powinny odzwierciedlać treść ekonomiczną zjawiska gospodarczego, a nie tylko jego formę prawną. Ponadto, aby można było mówić o wiernym ukazaniu rzeczywistości, informacje powinny być kompletne, obiektywne i wolne od błędów (w możliwym do osiągnięcia zakresie).

⁹ Należy zaznaczyć, że krąg odbiorców informacji generowanych przez system rachunkowości, ze względu na procesy globalizacyjne i rosnące znaczenie rachunkowości, nieustannie się poszerza.

¹⁰ Zdaniem autorki niniejszego artykułu należałoby się zastanowić nad słusznością określenia „rachunkowość behawioralna”. Wydaje się, że włączenie zagadnień psychologicznych i socjologicznych w system rachunkowości upoważnia raczej do użycia określenia „behawioryzm w rachunkowości” czy chociażby „aspekty psychologiczne rachunkowości”.

4. Auditing (zewnątrzny i wewnętrzny).
5. Socjologia organizacyjna.

Ze względu na to, że wymienione obszary zainteresowań rachunkowości behawioralnej są bardzo pojemne, dalsze rozważania będą się skupiały w głównej mierze wokół generowania i przetwarzania informacji w systemie rachunkowości finansowej.

Rys. 1. Główne czynniki determinujące zachowanie człowieka zaangażowanego w proces kształtowania informacji w systemie rachunkowości

Źródło: opracowanie własne.

Poszukiwanie psychologicznych (socjologicznych) mechanizmów funkcjonowania uczestników procesu generowania użytecznej informacji przez rachunkowość wydaje się wyjątkowo ciekawe. Mamy tu bowiem do czynienia co najmniej z trzema grupami uczestników, którzy partycypują w procesie tworzenia informacji przez system rachunkowości. Z jednej strony są to księgowi (ze swoimi umiejętnościami, kompetencjami, zasadami etycznymi). Z drugiej strony na straży wiarygodności i rzetelności informacji tworzonych przez rachunkowość stoją (powinni stać) biegli rewidenci. I wreszcie trzecią grupę stanowią decydenci (zarządzający). Ci ostatni, co prawda, w bezpośredni sposób nie partycypują w tworzeniu informacji przez system rachunkowości, ale mogą wywierać wpływ na dwie wymienione wcześniej grupy. Analizę psychologicznych mechanizmów funkcjonowania uczestników procesu generowania informacji przez rachunkowość dodatkowo komplikuje wieloaspektowa złożoność życia gospodarczego. Na rysunku 1 przedstawiono główne

czynniki determinujące zachowanie człowieka zaangażowanego w proces kształtowania informacji w systemie rachunkowości (zarówno na poziomie jednostki gospodarczej, jak i otoczenia rynkowego).

Analizując behawioralne aspekty rachunkowości jako systemu informacyjnego, należałoby przede wszystkim zastanowić się nad rolą, jaką przypisuje się poszczególnym grupom uczestników w procesie tworzenia przez rachunkowość informacji, i skonfrontować to ze stanem faktycznym¹¹. Ponadto należałoby określić wzajemne powiązania między poszczególnymi grupami zaangażowanymi w system rachunkowości i ocenić wpływ tych powiązań na podejmowane działania i decyzje. Wydaje się, że dla wiarygodności i rzetelności systemu rachunkowości finansowej szczególnie pouczająca byłaby analiza wpływu emocji na podejmowane decyzje w sytuacji dylematów moralnych¹². Nie ma bowiem osób zupełnie wolnych od emocji, a dylematy o podłożu moralnym są, ze względu na swą istotę, jednymi z najtrudniejszych do rozstrzygnięcia. W tym kontekście z behawioryzmem w rachunkowości nierozzerwalnie połączona jest etyka¹³. Należy zaznaczyć, że w obecnych czasach kwestia etyki dotyczy wielu poważnych problemów powstałych w wyniku zderzenia różnych kultur w świecie globalnego biznesu. Etyka nie jest tylko problemem danego kraju, dzięki działaniu światowego rynku zyskała międzynarodowy charakter, a dzięki mass mediom przykłady nagannych praktyk są upubliczniane, co w konsekwencji powoduje wzrost zainteresowania moralnością w świecie interesów [Cieciora 2014]. Niestety, skodyfikowane dziś w dużej mierze zasady etyczne z trudem poddają się obowiązującym regulacjom prawnym, co oznacza, że wciąż są to głównie kodeksy o charakterze honorowym. W związku z powyższym, w dobie kryzysu wartości przestrzeganie zasad w nich zawartych nie jest pełne i pozostawia wiele do życzenia. Warto w tym miejscu przytoczyć słowa św. Jana Pawła II pochodzące z jednej z jego encyklik, zapisane pod koniec lat 70. ubiegłego stulecia, ale jakże aktualne również dziś: „Rozwój techniki oraz naznaczony rozwojem techniki rozwój cywilizacji współczesnej domaga się proporcjonalnego rozwoju moralności i etyki. Tymczasem ten drugi zdaje się, niestety, wciąż pozostawać w tyle” [Redemptor hominis 1979].

4. Zakończenie

Podanie w wątpliwość koncepcji *homo oeconomicus* zapoczątkowało proces konwergencji pomiędzy różnymi dziedzinami nauki. Również rachunkowość jako nauka

¹¹ Rozważania na temat behawioralnej roli księgowych, którzy stanowią ogniwo procesu przetwarzania danych w rachunkowości, prowadzi N. Artienwicz [2011].

¹² W psychologii funkcjonuje pogląd, że dylematy są bardzo interesującymi sytuacjami z perspektywy analizy emocji. Według badaczy – neuroetyków, podczas podejmowania decyzji w sytuacji dylematów osobistych biorą górę czynniki emocjonalne, natomiast w dylematach nieosobistych czynniki poznawczo-kontrolne.

¹³ Na temat etyki we współczesnej rachunkowości pisze szerzej E.W. Maruszewska [2014].

społeczna wkroczyła w nowy nurt badań związanych z psychologicznymi i socjologicznymi aspektami funkcjonowania człowieka w organizacji. Niewątpliwie obszar badań jest bardzo duży, ponieważ związek człowieka z rachunkowością jako systemem informacyjnym jest wieloaspektowy. Niemniej jednak wydaje się, że dwie kwestie, pozostające w zależności przyczynowo-skutkowej, są podstawowe. Po pierwsze, ze względu na globalizację, skala i znaczenie informacji generowanych przez system rachunkowości (szczególnie w sprawozdaniach finansowych) są ogromne. Powoduje to, że ciężar odpowiedzialności spoczywający na ludziach uczestniczących zarówno w projektowaniu systemu informacyjnego rachunkowości, jak i gromadzeniu i przetwarzaniu danych w nim zawartych jest bardzo duży. Po drugie, kryzys wartości powoduje, że człowiek, który jest odpowiedzialny za tworzenie informacji w systemie rachunkowości, coraz częściej jest skłonny do różnego rodzaju manipulacji i nadużyć.

Literatura

- Adamczyk G., 2012, *Moralność w warunkach społeczeństwa konsumpcyjnego*, Zeszyty Naukowe KUL 55, nr 1 (217), s. 61-78.
- Artienwicz N., 2013, *Rachunkowość behawioralna jako interdyscyplinarny nurt rachunkowości i społecznych nauk o zachowaniu*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 71 (127), Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa, s. 7-23.
- Artienwicz N., 2011, *Możliwości badania zachowania księgowych w świetle paradygmatów rachunkowości*, Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego nt. *Kluczowe problemy teorii i praktyki rachunkowości*, nr 1/2, Gdańsk, s. 357.
- Cieciura M., 2014, *Dilemmas of reliable measurement in accounting in the context of the knowledge-based economy* [w:] *Market in the Modern Economy. Management – Processes*, red. Derlukiewicz N., Mempel-Śnieżyk A., Sokół A., Sołoma A., Editorial office for the scientific literature KART-PRINT, Bratislava, s. 17-24.
- Czaja-Cieszyńska H., 2014, *The challenges of contemporary accounting in the era the knowledge-based economy*, [w:] *Market in the Modern Economy. Management – Processes*, Derlukiewicz N., Mempel-Śnieżyk A., Sokół A., Sołoma A. (red.), Editorial office for the scientific literature KART-PRINT, Bratislava 2014, s. 25-32.
- Gos W., 2011, *Bilans – znaczenie – koncepcje sporządzania – formy prezentacji*, PWE, Warszawa, s. 39.
- Jan Paweł II, 1979, *Redemptor hominis*, Encyklika, pkt 15, <http://www.opoka.org.pl> (dostęp 14.02.2015).
- Karmańska A., 2009, *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Difin, Warszawa, s. 9.
- Maruszewska E.W., 2014, *Etyka we współczesnej rachunkowości a wiarygodność informacji w niej tworzonych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Micherda B., 2013, *Aspekty etyczne współczesnej rachunkowości*, [w:] Micherda B. (red.) *Współczesne uwarunkowania kwantyfikacji w rachunkowości*, Difin, Warszawa, s. 11.
- Przytuła S., 2008, *Psychologia zarządzania. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 37.
- Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/sjp/2439875> (dostęp 13.02.2015).

- Solek A., 2010, *Ekonomia behawioralna a ekonomia neoklasyczna*, Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, nr 8, s. 21-33.
- Sztompka P., 2003, *Szok przyszłości. Dziesięć dylematów XXI wieku*, Wprost, nr 1, <http://www.wprost.pl/ar/37559/Szok-przyszlosci/?pg=1> (dostęp: 13.02.2015).
- Wach K., 2010, *Od człowieka racjonalnego do emocjonalnego. Zmiana paradygmatu nauk ekonomicznych*, Horyzonty Wychowania, nr 9 (17), Czasopismo Naukowe Wydziału Pedagogicznego Ignatianum w Krakowie, Kraków, s. 95.
- Zygan M., 2013, *Ekonomia behawioralna – wprowadzenie do problematyki*, *Problemy współczesnej ekonomii*, t. 2, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, nr 32, Szczecin, s. 10.